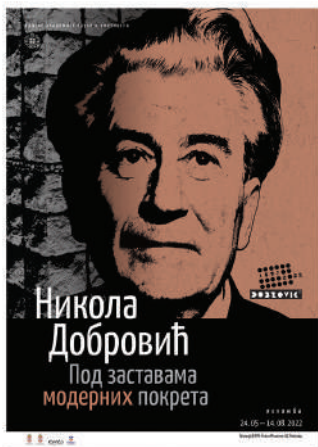

Marta Vukotić Lazar
Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem
u Kosovskoj Mitrovici, Filozofski fakultet

**ARHITEKTA NIKOLA DOBROVIĆ:
ŽIVOT POSVEĆEN ARHITEKTURI**

**MONOGRAFSKA IZLOŽBA:
NIKOLA DOBROVIĆ: *POD ZASTAVAMA MODERNIH POKRETA*
(GALERIJA SRPSKE AKADEMIJE NAUKA I UMETNOSTI,
BEOGRAD, 24. MAJ – 2. OKTOBAR 2022)¹**

AUTORI IZLOŽBE: DR MARTA VUKOTIĆ LAZAR I MR BOJAN KOVAČEVIĆ

Dragana Lacmanović, Plakat izložbe *Nikola Dobrović: pod zastavama modernih pokreta* (Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti (GSANU), Beograd, 24/05/2022 – 02/10/2022).

Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU) posvetila je 2022. godinu akademiku Nikoli Dobroviću (Pečuj, 12. februar 1897 – Beograd, 11. januar 1967) i obeležavanju jubileja 125 godina od rođenja ovog istaknutog jugoslovenskog i srpskog arhitekta modernog doba.

Nikola Dobrović je odrastao u Pečuju, u Baranji (Austroугarska monarhija), u srpskoj trgovačkoj porodici, gde je završio osnovnu i srednju školu. Studije arhitekture započeo je u Budimpešti, koje je nakon okončanja Prvog svetskog rata nastavio i završio u Pragu, u novoformiranoj Čehoslovačkoj Republici, jednom od evropskih sedišta međunarodnog racionalizma. U Pragu je u periodu između dva svetska rata izvedeno nekoliko njegovih objekata, koji i danas postoje (Avion palata, Stambena zgrada sa apotekom, Vila doktora Bulirža, Jugoslovenski dom itd.), dok se na prostoru Kraljevine Jugoslavije u istom periodu

1 Projekat obeležavanja jubileja, uz različite prateće sadržaje tokom trajanja izložbe i tokom 2022. godine, realizovan je uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije.

predstavio kao pobjednik na brojnim arhitektonskim konkursima (Terazijska terasa u Beogradu, Regulacija gradske četvrti *Bačvice* sa uvalama i Banovinskom bolnicom, Palata Banovine u Skoplju, *Kur-salona* na Pilama u Dubrovniku itd.); kao graditelj mediteranskih vila na dubrovačkom području, čuvenog hotela *Grand* i spomenika Viktoru Diku na Lopudu kraj Dubrovnika itd. Nakon Drugog svetskog rata, u potpuno promjenjenim političkim okolnostima u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (FNRJ), potom Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), taj čovek snažnog borbenog duha postaje glavni arhitekta i prvi planer posleratnog velikog Beograda, osnivač Urbanističkog instituta Narodne Republike Srbije (NRS), direktor Urbanističkog zavoda IONO grada Beograda, vizionar, ređe graditelj monumentalnih zdanja kompleksnih funkcija, redovni profesor Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, redovni član SANU itd., ali iznad svega umetnik idealista, poštenog i snažnog duha koji je verovao da se urbanizmom i arhitekturom može boriti za novo, pravednije i bolje društvo. Arhitekta Nikola Dobrović je bio pobornik i sledbenik avangardnih umetničkih tendencija preuzetih iz mađarske, ali i praške sredine, centra modernih idejnih strujanja, gde se školovao i gde je stekao prva samostalna graditeljska iskustva. Ono što je zajedničko za sve avangardne pokrete, pored interdisciplinarnosti i njihove multimedijalne prirode, jeste njihovo snažno angažovanje da se radikalnim umetničkim delovanjem utiče na procese transformacije društva i društvenog ponašanja, gde se umetnost gotovo poistovećuje sa životom. Upravo kao što je jedan od nekadašnjih Dobrovićevih studenata, arhitekta Živojin Bata Karapešić i napisao: „Ne treba prevideti da je u trenutku kada se stavlja na probu velika vrlina privrženosti, čovek sa katedre ostao onde gde je smatrao da je neophodan. Dužnosti prema ratom ojađenom plemenu, prema Sveslovenima, toj dužnosti je žrtvovao sve što je imao, a imao je svoj život za radnim stolom [...]”. (Karapešić 1967,10–11)

Od brojnih projekata, konkursnih studija, urbanističkih planova i zamisli Nikole Dobrovića izvedeno je nekoliko objekata u Pragu, brojne vile u Dubrovniku, hotel na Lopudu, nekoliko objekata u Herceg Novom, Dečje odeljenje Zavoda za fizikalnu terapiju i medicinsku rehabilitaciju u Igalu itd., dok je u Beogradu, u Srbiji, izveden jedino Komplex zgrada, danas poznat kao *Dobrovićev Generalštab*. Ovaj iznenađujući raskorak između idejnih skica i realizovanih dela svoj *crescendo* dobija 1999. godine, kada je u NATO bombardovanju Beograda (Organizacija Severnoatlantskog sporazuma, engl. *North Atlantic Treaty Organization*) i jedino Dobrovićevo ostvarenje u ovom gradu i Srbiji – ansambl dve velike zgrade na uglu ulica Nemanjine i Kneza Miloša (zgrada A, pre 1999. bila je zgrada *Generalštaba Vojske Jugoslavije*, a zgrada B *Savezno ministarstvo odbrane*) – kompletno urušeno, a njegova funkcionalna uloga skoro ugašena.

Kao svojevrсна zamena za uskraćeno angažovanje na polju praktičnog rada, Nikoli Dobroviću je dodeljena pozicija profesora Beogradskog univerziteta, gde je na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu predavao od 1948. do 1967. godine, prvo na studijama urbanizma, a potom na predmetu Savremena arhitektura, koji je sam osnovao. Slojeviti pristup urbaniste i arhitekta praktičara preneo se i na period pedagoškog rada, kada je trebalo uputiti studente i u najskrivenije tajne zanata:

kako formirati pravilan kritički stav u odnosu na ponude iz sveta; kako stalnim proveravanjima naše prakse pristupiti njenom temeljnom vrednovanju; kako utvrditi razloge pojedinih odluka i prostornih rezultata; kako izvršiti procenu arhitekture na nivou oblika i procesa nastajanja tih oblika itd. Njegove kritičke ocene, često vrlo stroge, ostale su zapamćene među njegovim studentima.

Poslednje decenije života Nikola Dobrović je proveo projektujući i pišući knjige za potrebe nastave na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu. Na njegovim knjigama i predavanjima odškolovala su se cele generacije studenata, a i današnje generacije studenata arhitekture i urbanizma, kao i svih srodnih fakulteta, koriste Dobrovićeve knjige: *Urbanizam i sile koje ga pokreću*. 1948. Beograd: piščevo izdanje; *Urbanizam kroz vekove 1 – Jugoslavija*. 1950. Beograd: Naučna knjiga; *Urbanizam kroz vekove – Stari vek*. 1952. Beograd: Naučna knjiga; *Savremena arhitektura 1 – Postanak i poreklo*. 1952. Beograd: piščevo izdanje; *Tehnika urbanizma 1A*. 1953. Beograd: Naučna knjiga; *Savremena arhitektura 2 – Pobornici*. 1955. Beograd: Građevinska knjiga; *Tehnika urbanizma 1B*. 1957. Beograd: Naučna knjiga; *Tehnika urbanizma 2A-2B*, Saobraćaj. 1958. Beograd: Građevinska knjiga; *Savremena arhitektura 3 – Sledbenici*. 1963. Beograd: Građevinska knjiga; *Savremena arhitektura 4 – Misaone pritoke*. 1965. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SRS; posthumno objavljena *Savremena arhitektura 5*, 1971. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika SRS itd.

Njegov veliki uticaj na studente, a samim tim i na Savez studenata, kao inicijatora organizovanja raznih aktivnosti, najbolje se vidi i na primeru studentskog glasila *Sveske Kluba mladih arhitekata*, pokrenutog 1964. godine, sa namerom da članovima omoguće da upoznaju izabrane misli i probleme savremene arhitekture.

Predosećajući, kako je govorio, da mu se „Veliki kosač čovečanstva” sve više približava, on se odlučuje da obiđe prostore koje je voleo i kojima se celoga života i bavio. Godine 1966. u NIN-u (Nedeljne informativne novine) objavljuje četiri članka – studije o gradovima Veneciji, Dubrovniku, La Valeti na Malti i Korčuli, u rubrici pod naslovom *Iz putne beležnice arhitekta*. Bio je to njegov poslednji pokušaj da svojoj duhovnoj radoznalosti pridruži radoznalost studenata, kolega i umetnika. „Želja da se ispravno arhitektonski misli” to je ujedno i poruka koja ostaje kada se sklopi poslednja stranica njegove poslednje knjige.

Nikola Dobrović je umro u sedamdesetoj godini, 11. januara 1967. godine u Beogradu, gde je i sahranjen na Novom groblju u porodičnoj grobnici.

Centralno mesto u Programu obeležavanja jubileja 125 godina od rođenja Nikole Dobrovića zauzima monografska izložba pod nazivom *Nikola Dobrović – pod zastavama modernih pokreta*, otvorena u Galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu (24. maj 2022 – 2. oktobar 2022) čiji su autori prof. dr Marta Vukotić Lazar, istoričarka umetnosti, i mr Bojan Kovačević, arhitekta.

Prikupljena i obrađena obimna građa opredelila je autore izložbe da celokupan Dobrovićev opus podele u tri perioda: praški (1919–1934), dubrovački (1934–1943) i beogradski (1945–1967), čije su granice otvorene za međusobna prožimanja i slobodno proisticanje svih uticaja iz jednog perioda u drugi. U tom se

Marina Dokmanović, Postavka izložbe (segmenti) *Nikola Dobrović: pod zastavama modernih pokreta* (Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti (GSANU), Beograd, 24/05/2022 – 02/10/2022). Autor fotografija postavke izložbe: Veselin Milunović

kontekstu dizajnerka postavke izložbe arhitekta Marina Dokmanović, u dogovoru sa autorima izložbe, opredelila da ovu multidisciplinarnu izložbu prezentuje u okviru galerijskog prostora u osam celina, kao najsvrsishodniji način da se posetiocima po prvi put stavi na uvid do sada neizlagani obimni materijal objedinjen iz raznih institucija i na jednom mestu, a koji se bavi životom, delom i periodom u kome je stvarao i kome je pripadao arhitekta Nikola Dobrović, redovni član SANU, redovni profesor Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, nosilac brojnih počasnih titula, društvenih i javnih priznanja itd.

Izložba *Nikola Dobrović: pod zastavama modernih pokreta* prvenstveno je posvećena arhitekti Nikoli Dobroviću, konceptima i fenomenima, ličnostima i delima koji su utabali njegove puteve, odredili usmerenja, izoštrili stvaralačke vidike i doveli ga do Beograda kao životnog i profesionalnog odredišta. Njeno drugo posvećenje usmereno je ka prezentovanju zaostavštine arhitekta Nikole Dobrovića koja sadrži: tehničku dokumentaciju izvedenih i neizvedenih dela (projekte, skice, crteže, konkursne radove, urbanističke planove itd.) urađene u raznim tehnikama i na različitim podlogama, studentske radove, crteže, fotografije, diplome, nagrade, povelje, plakete, isečke iz dnevne i periodične štampe, objavljene i neobjavljene tekstove, knjige, naučne radove, zapise sa putovanja, dnevnike, tehničke izveštaje, pisma, kao i ličnu biblioteku, što sve zajedno upotpunjuje sliku o Nikoli Dobroviću. Namera autora je bila i da se iz ugla istražene i prezentovane Dobrovićeve zaostavštine ukaže da su upravo zaveštanja nezaobilazni izvor za istoričare graditeljstva novijeg doba, kao i poslenike zaštite spomenika kulture.

Uticao starijeg brata slikara Petra Dobrovića (Pečuj, 1890 – Beograd, 1942) na život i rad arhitekta Nikole Dobrovića, o čemu dodatno svedoči i *Izvod iz*

Marina Dokmanović, Postavka izložbe (segmenti) *Nikola Dobrović: pod zastavama modernih pokreta* (Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti (GSANU), Beograd, 24/05/2022 – 02/10/2022). Autor fotografija postavke izložbe: Veselin Milunović

dnevnika Nikole Dobrovića, sačuvan u zaostavštini Petra Dobrovića i obimna prepiska od 1914. godine sve do Petrove iznenadne smrti 1942. godine, kao i dokumentacija koja se odnosi na njihovu zajedničku izlagačku delatnost od sredine treće do samog početka četvrte decenije XX veka, posvećena je posebna pažnja. Petrov uticaj je bio izuzetno snažan, čak presudan, i to kako sa aspekta Nikolinog opredeljenja za likovne umetnosti i savremene tendencije u njima, tako i iz ugla Petrove istrajne težnje da i njegov mlađi brat dobije jugoslovensko državljanstvo i da se nastani u Beogradu, u kome je Petar dobio utočište, gde je stanovao i delovao, tražeći svoje mesto u okvirima jugoslovenske likovne orijentacije. Nikola Dobrović će se, međutim, nastaniti u Beogradu tek nakon Drugog svetskog rata, u prestonici koja će postati njegova velika inspiracija i profesionalni izazov u nastojanjima da kroz savremenu arhitekturu i plansko oblikovanje ovaj grad na ušću dveju reka uzdigne na nivo znamenitih evropskih gradova.

U kontekstu izuzetne sprege među braćom Dobrović i zahvaljujući uticaju koji je Petar imao na Nikolu, na izložbi je prezentovano i osam ulja na platnu slikara Petra Dobrovića, iz fonda Kuće legata – Galerije Petra Dobrovića i Narodnog muzeja u Beogradu. Pored portreta Nikole Dobrovića i autoportreta Petra Dobrovića, izloženi su i portreti ličnosti koje su obeležile život i stvaralaštvo arhitekta Nikole Dobrovića: Koste Strajnića i Ivanke Dobrović, kao i grupni portret članova Redakcije lista *Danas* sa autoportretom Petra Dobrovića, koji je učestvovao u osnivanju časopisa i bio jedan od njegovih saradnika. Na slici su prikazani: Vaso Srzentić, Veselin Masleša, Marko Ristić i Milan Bogdanović – sede i stoje ispred pisaćega stola – iza kojega redakcijskim sastankom predsedava Miroslav Krleža, u

Marina Dokmanović, Postavka izložbe (segmenti) *Nikola Dobrović: pod zastavama modernih pokreta* (Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti (GSANU), Beograd, 24/05/2022 – 02/10/2022). Autor fotografija postavke izložbe: Veselin Milunović

pozadini na suprotnom delu slike stoji slikar Petar Dobrović. Takođe su bile izložene slike ulicâ u Pečuju, rodnom gradu Nikole Dobrovića i u Dubrovniku, izabrane ne samo kao svedočanstva o prostorima u kojima je boravio u određenom periodu života, školovao se i stvarao, već je ulica odabrana i kao bitni element svih, pa i ovih gradova, dok je slika stare masline izdvojena i prezentovana zbog simbolike koju nosi, ali na prvom mestu kao drvo – po rečima Nikole Dobrovića – najvažnije prirodno pomagalo u formiranju gradskog pejzaža i zelenog prostora u javnom diskursu međuratne modernizacije gradova.

Sedam izloženih maketa Dobrovićevih realizovanih i nerealizovanih projekata dale su važan doprinos izložbi. Delo umetničke vrednosti maketara Vladana Jovanovića – *Dobrovićev Generalštab* u razmeri 1:125 ima posebno mesto među maketama, ali to ne umanjuje i izuzetan doprinos i posvećenost studenata Arhitektonskog fakulteta u Beogradu koji su izradili ostalih šest maketa, pod mentorstvom profesora Zorana Abadića i dr Jelene Bogosavljević.²

Za potrebe izložbe realizovan je i prezentovan na četiri velika ekrana video-materijal koji je priredila Marina Dokmanović, dizajnerka postavke izložbe

2 Maketu Terazijske terase (1:200) izradili su: Olivera Sadžaković, Nevena Đuričić, Milica Veljović i Miša Žegarac; maketu Hotela „Grand” na Lopudu (1:125) izradili su: Ana Ljujić, Miodrag Novaković, Tijana Grujić i Ljubica Živanović; maketu Vile „Vesna” na Lopudu (1:50) izradile su: Vera Vranić i Matea Prokić; Vilu „Svid” u Zatonu kod Dubrovnika (1:50) izradile su: Jovana Đurovski i Tatjana Đuričić; Vilu „Mudra” u Srebrenu kod Dubrovnika (1:50) izradile su: Danica Kostić i Anđela Arandelović; maketu Letnjikovca Nikole Dobrovića na Lopudu (1:50) izradili su: Teodor Jovanović, David Volarević i Jovana Đurovski.

Marina Dokmanović, Postavka izložbe (segmenti) *Nikola Dobrović: pod zastavama modernih pokreta* (Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti (GSANU), Beograd, 24/05/2022 – 02/10/2022). Autor fotografija postavke izložbe: Veselin Milunović

(dužina trajanja svakog priloga je oko pet minuta). U video-materijalu su prikazani Dobrovićev opus u Pragu, Dubrovniku i Beogradu, kao i projekti koji nisu realizovani ili nisu sačuvani u originalu, već su samo publikovani u periodici u doba kada su nastajali (*Arhitekt* 10 – 1930 SIA XXXIX posvećen u celosti delu Nikole Dobrovića) i koji se na taj način prezentuju, a mogu se videti i na izložbi, itd.

Na video-bimu, u okviru galerijskog prostora, predstavljen je i film iz 1964. godine o *Savremenoj arhitekturi Jugoslavije*, iz fonda i u produkciji Filmskih novosti iz Beograda (16',15").

Radio televizija Srbije (RTS) kao nacionalna medijska kuća dala je podršku ovom jubileju realizacijom dokumentarnog filma o životu i delu Nikole Dobrovića pod nazivom *Urbanista mora biti arhitekta*, koji su sagledani kroz prizmu arhivske građe, audio i video materijala, kao i kroz svedočenja i tumačenja Dobrovićevog života, dela i doba kome je pripadao, njegovih nekadašnjih studenata, danas uglednih srpskih arhitekata: Aleksandara Stjepanovića, Živojina Bate Krapešića, Dragoljuba Bakića i Đorđa Bobića, zatim srodnika, Vesne Pešić, sestričine Ivanke Dobrović, sociološkinje i političarke, a kojoj je Nikola Dobrović bio teča, kao i autora izložbe, u produkciji *Obrazovno naučnog programa*, na čelu sa glavnim i odgovornim urednikom Ilijom Cerovićem, urednicom emisije Mirjanom Bjelogrić Nikolov i rediteljkom Ivanom Stivens.³

Na izložbi je u okviru celine koja se bavi Dobrovićevim stvaralaštvom posle 1945. godine i koja je najvećim delom posvećena njegovom remek-delu, danas

3 Dokumentarni film RTS dostupan je na: <https://www.youtube.com/watch?v=HW2TgcPtNm4>

Marina Dokmanović, Postavka izložbe (segmenti) *Nikola Dobrović: pod zastavama modernih pokreta* (Galerija Srpske akademije nauka i umetnosti (GSANU), Beograd, 24/05/2022 – 02/10/2022). Autor fotografija postavke izložbe: Veselin Milunović

poznatom kao kompleks *Dobrovićev Generalštab* u Beogradu, gde su prvi put izložene fotografije autora mr Bojana Kovačevića na kojima je ovekovečen *Dobrovićev Generalštab* pre NATO bombardovanja Beograda 1999. godine kao i skice – originalni crteži olovkom na pelir-papiru *Dobrovićevog Generalštaba* iz Kovačevićeve privatne kolekcije, prezentovano i izuzetno umetničko delo savremenog srpskog skulptora Mrđana Bajića, *Generalštab*, 2014/15, kombinovana tehnika (Kolekcija Marjanović) kao podsticaj, iz još jednog ugla, razmišljanju i delovanju u pravcu hitne obnove ovoga najznačajnijeg i jedinog realizovanog Dobrovićevog dela u Beogradu i Srbiji.

Oko izložbe kao centralnog događaja posvećenog obeležavanju jubilarne godišnjice Nikole Dobrovića sabrali su se brojni isto tako važni događaji sa mnogobrojnim akterima i aktivnostima, koji su se odvijali na više mesta u Beogradu i pod okriljem Udruženja arhitekata Srbije u aktivnostima „17. Beogradske internacionalne nedelje arhitekture” (BINA, 26. maj 2022 – 7. jun 2022) i Akademije arhitekture Srbije, dok su na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, zimski i letnji semestar 2021/2022. godine umnogome bili posvećeni ovom jubileju, u nizu nastavnih celina i aktivnosti koje se odnose na redovnu, izbornu i postdiplomsku nastavu, uz organizaciju pratećih događaja, kao što su: otvorene radionice, razgovori, gostujuća ekspertska predavanja, realizacije *Studentskog konkursa za idejno arhitektonsko-urbanističko rešenje rekonstrukcije zgrada Dobrovićevog Generalštaba (DSNO)*, sa izložbom konkursnih rešenja u Knez Mihailovoj ulici u Beogradu, u neposrednoj blizini Galerije SANU (27. maj 2022 – 10. jun 2022) u realizaciji BINA i Arhitektonskog fakulteta u Beogradu itd. Biblioteka Srpske akademije nauka i umetnosti (BSANU) organizovala je u prijemnom holu (u vitrinama) kamernu

izložbenu postavku od građe iz fonda BSANU, uz biografske i druge podatke, posvećenu jubileju 125 godina od rođenja Nikole Dobrovića, kao značajne ličnosti iz istorije SANU. Na inicijativu predsednika Odbora za pripremu i obeležavanje 125 godina od rođenja Nikole Dobrovića, akademika Milana Lojanice, u organizaciji SANU, Arhitektonskog i Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu održaće se i Međunarodni simpozijum *125 godina od rođenja arhitekta Nikole Dobrovića (1897–2022)* u Beogradu, 17. i 18. novembra 2022. godine u SANU i na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Izložbu prati luksuzni katalog obima 204 strane, autora dr Marte Vukotić Lazar i mr Bojana Kovačevića u izdanju SANU, koji su dizajnirale Danijela Paracki i Dragana Lacmanović (dizajn korica) sa brojnim crno-belim i ilustracijama u boji, među kojima je veliki broj publikovan prvi put. Osim izdanja na srpskom jeziku, katalog je publikovan i na engleskom jeziku, a Sektor za izdavačku delatnost SANU priprema još tri publikacije: monografiju „Nikola Dobrović: život, delo, vreme” na srpskom i na engleskom jeziku i Zbornik radova na srpskom jeziku, kao ishod Međunarodnog naučnog skupa „125 godina od rođenja arhitekta Nikole Dobrovića (1897–2022)”, koji će biti dostupni stručnoj javnosti do kraja jubilarne 2022. godine.

Literatura

- Babić, Ljiljana. „Arhitekt Nikola Dobrović“. *Arhitektura urbanizam* 43 (1967): 22–31.
- Bačić, Dubravko. „Spomenik Viktoru Dyku na Lopudu“. *Prostor* 25 (2003): 45–53.
- Vukotić Lazar, Marta. *Beogradsko razdoblje arhitekta Nikole Dobrovića*, Beograd: Plato, 2002.
- Вукотић Лазар, Марта. *Архитекта Никола Добровић: живот, дело и доба коме је припадао, Косовска Митровица: Филозофски факултет*, 2018.
- Дамљановић, Т. *Чешко-српске архитектонске везе 1918–1941*, Београд: РЗЗЗСК, 2004.
- Ivanišin, Krunoslav, Thaler, Wolfgang and Blagojević, Ljiljana. *Dobrović in Dubrovnik. A Venture of Modern Architecture*, Berlin: Jovis Verlag GMBH, 2015.
- Kadijević, A. (2017), „Nikola Dobrović. 50 godina posle.” u: *Dvorišta ideja. 12 Beogradska internacionalna nedelja arhitekture*, ur. Jelena Ivanović Vojvodić, Danica Jovović Prodanović, Ružica Sarić, Darko Kucina, 30–31. Beograd: KCB, 2017.
- Karapešić, Živojin Bata. „Za radnim stolom Nikole Dobrovića”, *Vidici* 107 (1967): 10–11.
- Kovachević, Bojan. *Архитектура зграде Генералштаба: монографска студија дела Николе Добровића*, Београд: Војска, 2001.
- Kulić, Vladimir. (2014), „Generalštab i njegovi autori”, u: *Generalni štab javnog pamćenja*, ur. Nebojša Milikić i Irena Šentevska, 30–34. Beograd: Fond B92, 2014.
- Manević, Zoran. „Nikola Dobrović”, *IT Novine* 870 (1980): 14.
- Manević, Zoran. „Naši neimari: Nikola Dobrović”, *Izgradnja* 1 (1981): 45–49.

- Миљинковић, Марија. „Духовни модул” архитекте Николе Добровића - анализа модуларне координације на примеру два пројекта из дубровачког периода”, Архитектура и урбанизам 16-17 (2005): 87-103.
- Oreb Мојаš, Марина. „Материјал, симетрија, брод“, Архитектура 186-188 (1983-1984): 60-63.
- Oreb Мојаš, Марина. „Градитељска остварења Николе Добровића на Дубровачком подручју”, Архитектура урбанизам 93 (1984): 4-10.
- Perović, Милош (прир.). (1980), „Добровић. Избор текстова”, Урбанизам Београда 58 (1980): цео број посвећен Николи Добровићу.
- Perović, Милош, Крунић, Спасоје. (избор и уводни текстови). Никола Добровић: есеји, пројекти, критике, Београд: Архитектонски факултет, Музеј науке и технике – Музеј архитектуре, 1998.
- Radović, Ranko. „Никола Добровић или о повећанју с временом”, Урбанизам Београда 52 (1079): 18-29.
- Radulović, Veljko. „Никола Добровић 1957. Дјеџи одјел завода за физикалну терапију, Игало, Црна Гора”, Човјек и простор 1-2 (2007): 56-61.
- Roter Благојевић, Мирјана, Vukotić Lazar, Marta. (2013), “Renewal of a destroyed authenticity? Significance of the old Fair grounds and the New Military Headquarters restoration for preservation of cultural and architectural identity of Belgrade”, у: Простори памћења 1, ур. Александар Кадијевић, Милан Попадић, 310-324, Београд: Филозофски факултет, 2013.